

СТРАДАНИЯТА

НА

323

МАКЕДОНСКИ ЗАТОЧЕНИЦИ

ВЪ

ДИЯРЪ-БЕКИРЪ

ПРЕЗЪ

1903-1904 г.

Спомени отъ бившия заточеникъ
ГЕОРГИ Т. АЧКОВЪ

Прередактирани отъ ДИМИТЪРЪ РОЗАЛИНЪ

СОФИЯ — ПЕЧАТ. „РОЗОВА ДОЛИНА“ — 1923

СТРАДАНИЯТА

НА

323

МАКЕДОНСКИ ЗАТОЧЕНИЦИ

ВЪ

ДИЯРЪ-БЕКИРЪ

ПРЕЗЪ

1903-1904 г.

Спомени отъ бившия заточеникъ
ГЕОРГИ Т. АЧКОВЪ

Прередактирани отъ ДИМИТЪРЪ РОЗАЛИНЪ

СОФИЯ — ПЕЧАТ. „РОЗОВА ДОЛИНА“ — 1923

Група отъ Дияръ-Бекирскитѣ заточеници
презъ 1903-1904 г.

- 1) Михаилъ Богатиновъ, род. отъ гр. Прилепъ
 - + 2) Никола Бѣлагушовъ, род. отъ гр. Прилепъ
 - 3) Свещ. Иванъ, род. отъ с. Джупа, Кичевско
 - 4) Свещ. Дуко, род. отъ с. Дебърца, Кичевско
 - 5) Григоръ Кръстевъ, род. отъ гр. Прилепъ
 - 6) Мице Николовъ, род. отъ с. Ешки-су, Леринско
 - 7) Анастасъ Яйчаровъ, учит., род. отъ гр. Охридъ
 - + 8) Борисъ Каракашевъ, род. отъ гр. Прилепъ
 - 9) Георги Т. Ачковъ, род. отъ гр. Прилепъ
 - + 10) Пане Николовъ, род. отъ с. Гопешъ, Битолско
 - 11) Ничо Филиповъ, род. отъ гр. Прилепъ
-





Воти Николовъ Кирчевъ

роденъ отъ с. Зеленичени — Леринско, четникъ при войводата Алекси Турунджовъ, Раненъ отъ турски войски и гръцки андарты, следъ 8 часова сражение пада въ пленъ и бива осжденъ на 101 година Калай-бентъ и изпратенъ на заточение въ гр. Дияръ-бекиръ.

Като проследи човѣкъ историята на човѣчеството отъ коя и да е епоха, той ще се натъкне на факта, че пжтьтъ къмъ свѣтлитѣ висини на идеала за свобода, правда и братство неизбѣжно води презъ тъмния пжть на голготски мжчения. Като че ли туй се явява необходимо условие за усилване и утвърждаване на добродѣтелитѣ въ живота. И колкото по-тежки сж тия мжчения, съ толкова по-голѣма сила блѣщи сиянието на тия добродѣтели и съ толкова по-голѣмъ фанатизъмъ човѣкъ се стреми да ги утвърди въ живота си. Тоя неизбѣженъ исторически законъ съ особена ярка свѣтлина блѣщи въ живота на многострадалния македонски народъ, който, въпрѣки своята жизнеспособность и зрѣлость за независимъ животъ, поради обстоятелството че е заселенъ на такова мѣсто, което възбужда алчнитѣ апетити на великитѣ Европейски държави, е осжденъ тъй несправедливо още да носи тежкитѣ вериги на робството. Въ настоящитѣ си спомени ние ще изтъкнемъ една макаръ и малка страничка отъ неговитѣ робски мжчения подъ вчерашното иго на турцитѣ. И въ изложението на фактитѣ ние ще гледаме да бждемъ строго обективни.

Майски день. Напукъ на черния робски животъ на македонца природата бѣше разкрила всички омайни прелѣсти на своя животъ. А може би, съ това тя искаше да подслади неговата горчива участь. Слънцето пращаше своитѣ благодатни лъчи, ручеятъ нѣжно фѣлѣше и птичка сладко пѣеше въ гората, въ недрата на която бродѣха вѣрнитѣ чада на Македония съ пушка въ ржка и очакваха съ нетърпение сигнала за общото Македонско възстание за счупване на тежкитѣ робски окови. Тѣ бродѣха тамъ гладни и измжчени и черпейки сила отъ идеала за свободата, тѣ държаха бодъръ духа на цѣлото македонско население. И азъ, опияненъ отъ тоя духъ, счетохъ за своя свещенъ дългъ да взема активно участие въ вихъра на борбата, която предстоеше да се започне съ тирана. Уговорихъ се съ другаритѣ си да идемъ и ние въ гората и съ пушка въ ржка и ние, нѣколцина прилѣпчани, да сложимъ живота си предъ олтаря на милото ни отечество. Обаче тирантъ е подушилъ нашия планъ и почналъ зорко да ни следи. Една заранъ, именно оная паметна за менъ заранъ, когато съ другаритѣ си щѣхъ да поема балкана, излѣзнахъ полуоблеченъ на пжтнитѣ врата, за да провѣря дали нѣма нѣкой да следи и

останахъ изненаданъ, като видѣхъ да се изпрѣчватъ предъ менъ мускулестиятъ полицаи, на име Афѣза, съ помощника мухтарина Иванъ Николовъ, 11 въоржжени заптии и нѣ колко войници, които веднага ме поканиха да ги последвамъ и не обръщайки никакво внимание на молбата ми да се върна въ къщи, за да си взема храна и дрехи, по риза бѣхъ откаранъ отъ двама войници въ Управлението, а другитѣ тръгнаха по друго направление, за да ловятъ и други неблагонадеждни като менъ елементи. И тѣ успѣли сж да заловятъ доста мои съмишленици, защото следъ престояването ми три дни въ долапъ, азъ бѣхъ изкаранъ на очна оставка въ затвора съ следнитѣ арестувани лица: х. Здраве, х. Илиевъ, х. п. Иванъ п. Адамовъ, Мицанъ Богатиновъ, Григоръ Кръстевъ, Андонъ Врѣвцовъ, Борисъ Каракашовъ, Никола Мавровъ и Трайко Илиевъ. Отначало азъ не можахъ да ги позная, освенъ двамата х. п. Ив. п. Адамовъ и Мицанъ Богатиновъ, защото очитѣ ми бѣха се примрѣжили отъ нанесения ми бой въ затвора. Две нощи бѣхъ изтезаванъ по следния начинъ. Поставиха ме въ човалъ и ме удряха съ тояги и прикладитѣ на пушкитѣ си, до като дойда въ безсъзнание, следъ което гардиянтъ Кямилъ чаушъ ме посипваша съ

вода да се свѣстя, за да бжда подложенъ на новъ побой. Следъ 10 минути отъ очната оставка азъ можахъ да позная всички арестувани лица и на въпроса на властитѣ, какви сдѣлки съмъ вършилъ съ тѣхъ, колко оржжие съмъ раздалъ, колко пари съмъ внесълъ въ революционната организация, азъ давахъ само единъ отговоръ: „Нищо не знамъ! Не ми е познато ни едно отъ стоящитѣ предъ менъ лица“. Следъ това доведоха при насъ двама шпиони, които съ уплаха посочиха на насъ като на вредни за Султанската държава елементи и съучастници на В. М. Р. Организация. Закараха ни всички въ общъ куушъ и тамъ взаимно се утѣшвахме и церѣхме ранитѣ си отъ нанесения ни побой. Освенъ това, нашиятъ духъ въ Прилѣпския затворъ доста черпѣше сила и отъ утѣшенията и ободрителнитѣ думи на външни посетители, че скоро ще дойде часътъ, когато ще се радваме на свободата и нашето мѣсто въ затвора ще заематъ тиранитѣ. Въ първитѣ дни на м. май 1903 г. чухме печалната вестъ, че четата на Хр. Оклевъ е разбита. Паднали сж убити самъ Хр. Оклевъ и трима четници. Опиянени отъ тоя времененъ успѣхъ, тиранитѣ почнаха да ни се заканватъ, че скоро и нашитѣ глави щѣли да бждатъ натъкнати на ко-

лове Чаушинтътъ дойде при насъ съ вериги, съ които ни върза и ни събщи, че ще бждемъ закарани въ Битолския затворъ. Кой съ белѣзници, кой съ синджиръ, вързани здраво, потеглихме за централния затворъ въ Битоля, конвоирани отъ анадолски войници, които ни нанасяха ужасни побои, раздразвени отъ геройския подвигъ на войводата Пито Гулевъ, който бѣше слѣзълъ съ четата си въ гр. Крушово и храбро се борѣше съ обкржжилата го безбройна войска.

Въ Битоля бѣхме за малко настанени въ така нареченото Басма-хане и скоро бѣхме изкарани предъ сжда, предъ който ние стоехме съ пълно равнодушие. По решение на сжда ние бѣхме откарани въ затвора въ отдѣлението за политически тѣ престѣпници „Катилъ-хане“, като ни се събщи, че сме осждени на доживотенъ затворъ (Кале ибентъ). Тогава стана убийство на руския посланикъ Ростовски и раздразненieto на турското население въ Битоля бѣ толкова голѣмо, че се очакваше поголовно клане отъ тѣхна страна, затова ние затворницитѣ, чакахме всѣка минута да нахълта турска сганъ и да бждемъ подложени на жестока сѣчь. Но страхътъ имъ отъ Европа наддѣлѣ надъ тоя имъ бѣсъ и ние останахме живи, за да

видимъ още по-голѣми и нечувани затворнишки неволи. Въ затвора видѣхъ да сподѣля нашата участъ и съгражданинътъ ми Владимиръ Хр. Милчиновъ въ дебърска носия и подъ чуждо име. Еднажъ седейки на пейката предъ вратата на затвора и записвайки си нѣкои работи въ бележника си, предъ менъ се изпрѣчи майка ми, облѣна въ сълзи, и при ужаситѣ на затворнишкитѣ ми неволи тя прибави още единъ ужасъ, като печално ми съобщи, че баща ми отивайки за с. Сѣнокость, Прилѣпско, е билъ смазанъ отъ бой отъ двама войника, задето неговиятъ синъ е билъ кумита и следъ три дни отъ побоя той се е поминалъ. Раздѣлихъ се съ майка ми, като взаимно се утѣшихме съ мисълта, че скоро ще счупимъ тежкитѣ окови на черното робство. На 8 септемврий 1903 год. преживѣхъ и друга трагедия, която като първата остави незаличимъ споменъ въ паметта ми. Лежахъ въ болницата на изкжсанъ сламеникъ въ студена и мръсна стая съ два прозорци съ счупени стъкла и съ изкъртени мазилки. Отъ безсъзнание главата ми бѣше подута, жилитѣ опнати. Вратата се блѣсна и надигнахъ се, за да схвана отъ какво произлиза тоя шумъ и разбрахъ, че търсятъ мене — болния. Изкрѣскаха ми да стана и да ги послед-

вамъ, но не можайки да сторя това, тѣ ме хванаха за веригитѣ, съ които бѣха вързани ржцетѣ ми и ме отвлѣкоха въ двора на болницата „Хаста-хане“. Следъ малко докараха при менъ съ вързани ржце Константинъ Пърдановъ отъ гр. Леринъ, а следъ него — Фоти Николовъ отъ с. Зеленичево, Леринско. Неговитѣ ржце не бѣха вързани, понеже като раненъ въ крака не е можалъ да бѣга. Правейки догадки помежду си, като какво ни очаква по натамъ, отъ къмъ изходната врата на болницата зададе се една беледийска кола за боклукъ и по даденъ сигналъ спрѣ предъ насъ и чухме крѣсливъ гласъ: „Качете вжтре тия боклуци!“ Биндеръ ичери о боклаи!) На бърза ржка натовариха ни на колата и следъ половинъ часъ бързо каране се озовахме на Битолската гара, кждето се композираше товаренъ тренъ, който да ни заведе неизвестно кжде. Когато да ни качватъ въ единъ вагонъ на трена, полицията ни удари по нѣколко камшика, сигурно въ честь на нашето заминаване, а като влѣзнахме въ вагона намѣрихме въ него докарани отъ затвора въ Битоля още 62 души съ участъ като нашата. Като се поокопитихме, ние търсѣхме съ погледи познати измежду насъбралата се любопитна публика; за да имъ поискаме дрехи и пари, но поли-

цията не позволяваше да се доближи никои до насъ и следъ малко тренътъ потегли за Солунъ.

На гара Воденъ нѣкои отъ затворниците се опитаха да избѣгатъ, но не можаха да сполучатъ и бѣха ужасно бити и вързани единъ за другъ съ вериги. На Солунската гара подъ силенъ конвой бѣхме закарани въ околийското управление. По пѣтя до тамъ бѣхме страшно бичувани и до като стигнахме до управлението, падна пребитъ и промушенъ съ щикъ Симо Трайковъ отъ с. Бѣла, Кичевско, който биде занесенъ въ Солунската държавна болница (Хаста хане), гдето следъ 10 дни е починалъ. Той бѣ първата жертва, която падна по пѣтя на нашето заточение. Отъ управлението ни закараха въ затвора, гдето ни принуждаваха да дадемъ клетва за вѣрностъ на Падишаха, който е билъ едничкия всесиленъ царь на земята и небето и по чиято заповѣдь е могло всичко да се преобърне на прахъ и пепель. Три дни лежахме въ Солунския затворъ на голи плочи всрѣдъ зимния студъ, безъ хлѣбъ и вода, понеже не ни се е полагало храна като на приходящи.

Вследствие на това толкова жестоко третиране ние подадохме до френския посланикъ писмена молба и по негово настояване веригитѣ ни замѣ-

ниха съ по-леки вериги. Но на четвъртия день пакъ оковани въ тежки вериги ни закараха на Солунското пристанище. Боятъ и псувнитѣ нѣмаха край. На пристанището се оказа, че двама отъ затворниците липсвали: тѣ сж успѣли въ навалицата да се укриятъ и избавятъ. Така грубо бѣхме блѣскани въ лодкитѣ, които ни закараха на парахода, че нѣкои падаха въ морето и биваха пакъ изкарвани, за да се продължи мъченическата имъ участъ. Френскиятъ консулъ поиска да влѣзне въ парахода, за да разгледа обстановката ни, но полицията при парахода не го допусна.

Въ парахода всички бѣхме наблѣскани като добитъкъ въ хамбаритѣ до машинитѣ и затворени здраво съ капакъ. Капитанътъ на парахода, по народностъ грѣкъ и кървенъ българомразецъ, заедно съ придруващия ни полицай дойде дри насъ, отвори капака и съ ехидна усмивка ни се закани, че нѣма нито единъ отъ насъ да остане живъ до брѣга, на който е опредѣлено да слѣзнемъ.

Параходътъ потегли и ние изпитахме дълбока скръбъ въ душата си, че не можемъ изъ тия тъмни хамбари да погледнемъ още еднѣжъ милия роденъ брѣгъ и обладани отъ силенъ патриотически ентузиазъмъ запѣхме грѣмко:

Парахода бурно тръгва
вдига вълни и бѣснѣе
злюбенъ грѣкъ капитанинъ
на сждбата ни се смѣе.

Днесъ е жално за народа
и за всички природа
че закарватъ своята рода
вnezнайни страни.

Вжелѣзници параходи
по пѣтища друмове
съсъ синджири извързани
въвъ пранги оковани.

Всички тичатъ разплакани
мжже, жени и деца
вчерни дрехи облечени
впоследно сбогуване.

Седемъ десетъ дена вървимъ
безъ хлѣбъ вода и безъ сънь
по друмове момци падатъ
отъ Кюрдински ятаганъ.

Ахъ недейте ни мжчете
Кървопийци тиранни
и ви кюрди цвѣтно кожи
Азиатски звѣрове.

Капитанинътъ, раздразненъ отъ тоя буенъ избликъ на горѣщъ патриотизъмъ, въ съгласие съ придружаващия ни полицай заповѣда на матроситѣ си да отворятъ капака и ни полѣятъ съ гореща вода, въ отговоръ на което ние още по-разпалено продължавахме да пѣемъ. Отъ съчувствие къмъ злата ни сждба нѣкои солунчани бѣха взели билети да пжтуватъ до нѣкжде съ нашия параходъ. Между затворницитѣ бѣше и Димитъръ Мирчевъ, когото свалиха на о-въ Митилинъ, а преди слизането си даде ни 10 наполеона за 22 души. Като пристигна параходътъ въ Смирна, ние бѣхме настанени въ Смирненскитѣ казарми. По пжтя до казармитѣ бѣхме ругани отъ турското и отъ грѣцкото население и бити отъ конвоирашитѣ ни. Тогава бидѣ пребитъ и почина Недѣлко Атанасовъ отъ с. Годечъ, Битолско. Стояхме 4 дни, докато пристигнахъ въ Смирна нови затворници отъ Солунъ и на петия день заедно съ новитѣ затворници бидохме настанени на параходъ, на който капитанътъ се

оказа пакъ грѣкъ и безподобенъ българомразецъ. Той ни ругаше по най-хамалски начинъ. По негова заповѣдь не ни пуснаха да излизаме вънъ отъ хамбаритѣ, а 5—6 дни минаха и ние бѣхме принудени вжтре да отиваме по нужда. Най-сетне изчерпа се нашето търпение, счупихме капака на хамбаря, излѣзнахме вънъ и следъ дълга борба успѣхме да издействуваме да бждемъ на открито. Заканитѣ на капитана, че ще бжде убитъ затворника Гарвановъ не се изпълниха благодарение на взетитѣ отъ насъ предпазителни мѣрки. На о-въ Родосъ биде оставенъ затворникътъ Иосифъ Кондовъ и други. Въ Подрумъ оставиха други затворници Солунчани. А затворниците, които бѣхме отъ Битолския окржгъ, бѣхме откарани на пристанище Александрета (Скендерона). Тукъ въ парахода останаха Гарвановъ, Влаховъ и други, за да бждатъ откарани на заточение въ Акия. Настанени въ затвора на Александрета, ние бѣхме капнали отъ умора и чувствувахме ужасни болки на краката си, подути отъ прангитѣ, които ужасно ги стѣгаха. Въ затвора дойдоха 4-ма ковачи, които взеха да ни изкарватъ прангитѣ отъ краката ни и почнаха да ни връзватъ съ синджири по 8 души на редъ и като не достигнаха, останалитѣ по 6 души връзаха

съ вжжета. Всичко това стана въ разстояние на два часа и издаде се заповѣдь да потеглимъ за с. Ешли бахче, отстояще на 12 клм. отъ Александрета. Цѣлия пжтъ до това село ние бѣхме ужасно малтретирани отъ конвоирацитѣ ни араби, които на брой колкото насъ. Като изминахме 3—4 клм. ние бѣхме поразени отъ вика на Мицо В. Кирицовъ отъ с. Гопешъ, битолско, на когото очитѣ бѣха се прѣснали отъ стегашето го по шията вжже и изобилна кръвь бликаше изъ тѣхъ. Той издѣхна и биде оставенъ на пжтя, като плячка на кучета и орли. Като изминахме около 200 крачки, отъ веригата, въ която бѣхъ вързанъ азъ, падна полумъртавъ Панчо Маневъ отъ с. Неретъ, Костурско. Не го изкараха отъ веригата и трѣбваше да го носимъ на ржце още 1 клм., следъ което биде доубитъ съ приклади и хвърленъ на пжтя. Тия две жертви ни ужасиха и всѣки мигъ, всѣки отъ насъ си чакаше смъртта. Безлунната нощъ отъ зловѣща ни стана още по-зловѣща. При влизането ни въ селото бидоха промушнати съ щикъ Ане Грозевъ отъ с. Свиница, Битолско и Филипъ Божиновъ отъ с. Чумово Прилѣпско задето не сж могли да вървятъ. Нощъта прекарахме гладни, защото споредъ нареждането хлѣбъ трѣбваше да ни се даде въ с. Хамамъ къой,

отстояще на 30 клм. отъ с. Ешели-бахче. А на другия денъ ни отправиха за с. Хамамъ кьой и на половината пжть срѣщна ни Бекиръ-паша, който съ 4 души кавалеристи отъ гр. Халепъ до Александрета. Спрѣни и разпитани отъ пашата, ние му изложихме мжкитѣ, на които сме подлагани отъ войницитѣ. Пашата имъ даде наставления, че не трѣбва да бждемъ малтретирани и че въ време на походъ не трѣбва да бждемъ въ вериги; че ако така биваме измжчвани, Европа ще счете турцитѣ за варвари. Предъ него ни смъкнаха веригитѣ отъ вратоветѣ ни и вжжетата отъ ржцете ни и следъ 8 часовъ пжть пристигнахме въ село Хамамъ-кьой, гдето пакъ ни вързаха съ веригитѣ и вжжетата и така останахме съ тѣхъ до край.

Отъ село Хамамъ-кьой ни отправиха за гр. Халепъ — далечъ 30 километра. Дълъгъ пжть. Войницитѣ, които ни придружаваха, снабдиха се съ коне и ние трѣбваше да вървимъ наравно съ тѣхъ. Само 1 клм. можахме да вървимъ така и почнаха да падатъ хора отъ умора, а това вбѣси войницитѣ, които звѣрски ни удряха съ приклади и ни мушеха съ щиковетѣ. Тоя денъ не можахме да пристигнемъ въ гр. Халепъ и пренощувахме на открито на 10 клм. до града. На другия денъ про-

дължихме пжтя и като стигнахме на 1 клм. до града, спрѣха ни въ едно медресе и ни заповѣдаха да се изчистимъ, като заличимъ всѣка следа отъ кръвь по тѣлото и дрехитѣ ни, та като влизаме въ града, да не разбератъ гражданитѣ, че сме били жестоко изтезавани по пжтя. Въ гр. Халепъ ни срѣщна доста любопитна публика, отъ която едни оплакваха нашата горчива сждба, а други — турци, араби и пр. — ни отправиха най-безобразни хули и псувни. Градъ Халепъ е разположенъ при политѣ на Бакърна-планина (Мадемъ-балкани), който е заселенъ съ доста европейци. Прави впечатление съ широкитѣ си улици. Търговията тамъ е доста развита, особено търговията съ мѣстни тънки платна. Тукъ престояхме два дни въ централния затворъ и на третия денъ ни отправиха за гр. Урфа, като кордонътъ ни отъ войници бѣше не араби, а кюрди, които държатъ рекордъ предъ всички кърволоци. Облечени въ дебела риза съ наметната сива черга, препасана съ каишъ, съ голи крака, а на главата съ 12 разноцвѣтни кърпи (шамии), увити като чалма, въоръженъ всѣки съ ятаганъ, съ по два револвери и съ пушки кримки, тѣ представляваха живъ образъ на дивъ звѣръ, способенъ на всѣко кърволочество. И ние бѣхме сигурни, че ни

очакватъ още по-голѣми ужаси отъ ония, които преживѣхме до сега.

Още не излѣзли отъ града, тѣ измъкнаха ятаганитѣ си, смъкнаха една редица отъ насъ, състояща се отъ 5 души, въ една яма, близко до шосето и ги съсекоха най-безмилостно. Пжтуването продължи 6 денонощия, презъ което време бѣха съсечени отъ кюрдски ятаганъ 21 заточеници. Полунощъ бѣше, когато влизахме въ гр. Урфа, пребити и изнурени, и настанени въ единъ говедарникъ, опраздненъ отъ говедата преди 2 часа. Лежахме тамъ полумъртви цѣло денонощие безъ хлѣбъ и вода и чакъ на другия день, когато се отвори вратата на говедарника, ние разбрахме, че се намираме вече въ гр. Урфа, гдето почина отъ нанесения му побой 20 годишния младежъ Миле Наумчевъ отъ с. Вранче, Прилѣпско. Градъ Урфа се намира всрѣдъ Кюрдистанъ — историческото мѣсто, кждето сж били изклани 1500 арменци въ манастиря „Св. Наумъ“ до града въ време на арменското възстание.

Градъ Урфа, разположенъ на каменисто мѣсто, е старъ полуразрушенъ римски градъ.

На третия день ни опжтиха за гр. Берджикъ пжтувахме по 11 часа на день бѣхме предвождани

отъ кюрди на коне и ние трѣбваше при всичката ни отмалѣлость да вървимъ наравно съ тѣхъ, за да не бждемъ съсѣчени отъ кюрдски ятаганъ. Обаче, не всички можехме да сторимъ това. По-отпадналитѣ не можахъ да вървятъ тѣй усилено, оставаха назадъ и биваха безмилостно съсичани отъ кюрдитѣ. Следъ 5 дневно пжтуване ние пристигнахме въ Берджикъ, като оставихме по пжтя умрѣли: 4 души отъ преумора и 7 души съсечени отъ кюрдитѣ. Единъ отъ съсеченитѣ на име Наумче Гроздановъ отъ с. Вранче, Прилѣпско, закланъ отъ къмъ врата и недокланъ, пуснатъ въ една рѣкичка, съвзелъ се и вечерята, гдето ношувахме, той пристигна съ превръзка. Той живѣ 1¹/₂ месецъ и почина. Преди пладне озовахме се предъ рѣката Ефратъ, на лѣвия брѣгъ на която се намира гр. Берджикъ. Въ продължение на това ни 5-дневно пжтуване дадохъ ни само по 2 оки хлѣбъ, а вода намирахме на всѣки 24 часа по нѣкоя утайка отъ дъждове. Когато бѣхме пренасяни презъ рѣката съ лодки за къмъ гр. Берджикъ, нарочно лодкаритѣ оставаха лодкитѣ си да плаватъ по произвола на рѣчнитѣ вълни, само и само да увеличаватъ нашитѣ страдания.

Въ гр. Берджикъ престояхме 2 дни и на тре-

тия день ни отправиха за Мишмишъ-ханъ, отстоящъ на 200 клм. отъ града. Градската кюрдска сганъ ни изпрати съ сопи и камъни, а като излѣзнахме отъ града, конвоирацитѣ ни кюрди — войници продължиха своя кръволоченъ бѣсъ. Двама отъ тия войници вързаха за ржцетѣ затворника свещ. Бюлбюль Чутуровъ, наметнаха му друго вжже около врата и го вързаха за опашката на единъ арабски конь. Яздачтъ на коня кюрдъ препусна коня въ силенъ ходъ съ единъ-два удара съ гърбача си, свещеникътъ трѣбваше да го последва, но като потича 200—300 крачки, пръсна се мозъкътъ на тоя нещастникъ мжченикъ и прострѣ се мъртавъ на земята и така дълго бѣ влаченъ отъ коня. Не стига това, кюрдитѣ му отрѣзаха брадата заедно съ кожата и я вързаха за опашката на коня. Тоя истински Христовъ служител по-рано бѣ раняванъ съ сабя на три мѣста, но благодарение на здравата му натура той можа да издържи. Той бѣ едъръ и високъ, а и неговиятъ духъ бѣ едъръ и високъ, защото само човѣкъ съ едъръ и високъ духъ може да се принесе въ жертва за високъ идеалъ. По-натамъ кюрдитѣ повалиха на земята затворника Гължбъ Митревъ отъ с. Брѣждани, Кичевско, отрѣзаха му ушитѣ и съ камъни сплѣскаха му главата.

Времето до гр. Береджикъ бѣ горещо и знойно, но тукъ то стана прохладно и приятно и ние срѣдъ тая райска Ханаанска земя трѣбваше да бродимъ съ пранги и облѣни въ кърви подобно на И. Христа, когато е отивалъ на Голгота.

Следъ 5-дневно пжтуване пристигнахме въ Мишмишъ-ханъ, като изгубихме още 9 души: една редица отъ 5 души, която си е позволила да се отстрани отъ строя, за да отиде по нужда, бѣ застреляна, а 4 души по единично промушени съ щикъ. Въ Мишмишъ-ханъ престояхме 1 день и на другия день бѣхме отправени за градчето Суверикъ, отстояще на 100 клм. отъ хана. Пжтувахме 2 денонощия, презъ което време бѣха пребити съ камъни отъ мѣстното население, подстрекавано отъ конвоирацитѣ ни войници, 3-ма души. Внушаваше се на това население, че ние сме пленници — московъ гяуръ хванати въ пленъ отъ най-великия царъ на царетѣ — Султана.

На 10 ноемврий 1903 год. пристигнахме въ гр. Суверикъ, последна инстанция за крайната точка на нашето заточение Дияръ Бекиръ. По нареждане на Дияръ-бекирскитѣ власти тукъ бѣхме задържани. 2 дни. На третия день ни приготвиха за потеглюване въ следния редъ: вързанитѣ съ вжже-

та ни наредиха по двама, а вързанитъ съ вериги по вратоветъ останаха по колкото бѣха на редица. При вратата на затвора, отъ който щѣхме да потеглимъ на пжтъ, бѣха поставени по двама войници отъ дветъ страни. Когато почнахме да излизаме, войниците ни мушкаха съ щиковетъ си. И подъ носа на каймакамина 16 души промушнати кой въ мозъка, кой въ ушитъ издѣхнаха моментално, а 19 души промушнати оставихме въ агония и следъ единъ месецъ се научихме, че тѣ сж били доумъртвени отъ насъбралата се тълпа. 33 души бѣхме по-леко мушнати и вървѣхме облѣни въ кръвъ до гр. Дияръ-Бекиръ, гдето р. Тигъръ биде щастлива да омие кръвъта на мъченицитъ за свободата. Потеглихме отъ гр. Суверикъ, терзани отъ ужасно мъчителна неизвестностъ, която още повече се увеличаваше отъ ужасната азиатска жега. Но за да не изпаднемъ въ крайно отчаяние, което би помрачило чаровния блѣсъкъ на идеала, за който ний ежеминутно бивахме подлагани на явна смъртъ, провидението — това чудно провидение ни дойде на помощъ, за да влѣе и укрѣпи угасналитъ въ насъ сили и да постави въ недоумѣние кръволичнитъ тирани. 16, 17 и 18 ноемврий ще останатъ паметни дати за насъ оцелѣлитъ заточеници. Срѣдъ

ужасната жега въ мигъ на небето появява се малко облаче, стоейки винаги предъ слънцето, за да ни пази сѣнка. По която и посока да вървѣхме, то винаги стоеше надъ нашитъ глави и ни пазеше отъ ужасния слънчевъ пекъ. На едно мѣсто по заповѣдъ на придружаващия ни мулязиминъ Галибъ-ефенди ние бѣхме спрѣни на почивка $\frac{1}{2}$ часъ, а облачето си стоеше надъ насъ. Това замисли мулязима и смекчи коравото му сърдце. Той заповѣда да се снематъ отъ насъ всѣкакви вериги и вжжета и тѣй отвързани ние се движехме до вечеръта на 16 ноемврий, а нощъта прекарахме на открито безъ никаква завивка.

Като потеглихме на 17 с. м., пакъ облачето ни покровителствуваше, което накара мулязима да поотстрани кюрдитъ отъ насъ и да ни позволи да се движимъ по-бавно. Сжщото бѣ и на 18, когато къмъ обѣдъ се намѣрихме предъ западнитъ порти на гр. Дияръ-Бекиръ. Предъ вратитъ на крепостъта Дияръ-Бекиръ стояхме единъ часъ и бѣхме поръсени съ вода, която е стояла повече отъ 10 дни въ умрѣли змии (акрепна вода), за да не сме заразѣли тамошното мохамеданско население съ нашата гяурска мана (болестъ). Двама войници отвориха вратитъ съ лостове специално приготвени

за отварянето и затварянето имъ, минахме презъ улица 7 м. широка, Тахта-кале чарши. Султанъ Селимъ-джамиси и влѣзнахме въ опредѣления за насъ затворъ Хасанъ Пашовъ ханъ. Презъ 3-дневното ни пжтуване отъ гр. Суверикъ до гр. Дияръ-Бекиръ ние дадохме още една жертва плюсъ оставенитѣ въ гр. Суверикъ, а именно Василъ Аневъ отъ с. Баница, Леринско. Той умрѣ отъ нанесенитѣ му рани въ врата.

Седемдесетдневното ни пжтуване гладни, голи, въ ужасни физически и душевни мъки накара ни да се спрострѣмъ като умрѣли въ килиитѣ на затвора и едвамъ следъ 10 дни можахме да излѣземъ въ двора на тоя затворъ, който се състоеше отъ 48 стаи дълги и широки по 2—3 метра. Каменитѣ подове на тия стаи много допринесоха за тежкото заболѣване на мнозина отъ насъ, които бѣхме абсолютно безъ никакви завивки. Като се поокопитихме, ние се заехме съ обсъждане на мѣрките, които трѣбва да вземемъ за подобрението на тежкото ни положение въ затвора, отъ който не ни пускаха въ града, макаръ че бѣхме осждени на заточение съ право да се движимъ свободно изъ гр. Дияръ Бекиръ. Писахме 2 писма, едното до Арменското общество, което въ града

възлиза на внушителната цифра 15,000 души, а другото до Американското Благотворително Братство. Арменското общество събра доста облекло и завивки, но въпрѣки горещото му съчувствие къмъ насъ и настойчиви молби предъ властитѣ да ни раздаде всичко това, не му бѣ позволено да извърши това човѣколюбиво дѣло. А Американското Благотворително Братство ни снабди съ сламеници като следъ 20 дни отъ негова страна яви се при насъ Американскиятъ пълномощникъ съ 4 милосердни сестри, придруженъ отъ двама представители на властта, раздаде на всѣкиго по една дебела памучна антерия, ризи, гащи, чорапи, сапунъ и по 10 гроша. Тая помощъ много ни спомогна временно, докато можахме чрезъ писма до домашнитѣ ни да се снабдимъ съ срѣдства, което можа да стане едва следъ 3 месеци. Въ това време ние правехме постѣпки предъ Валията за облекчение на нашата участъ, но всичкитѣ ни молби останаха напраздно. Еднѣжъ синѣтъ на Валията и секретарѣтъ на Валията по народностъ грѣкъ на име Георгиядисъ ни посетиха и гъркѣтъ захвана да ни ругае, като казваше, че заслужаваме не помощъ, а да бждемъ всички издупчени съ нажежено желѣзо. Ний кипнахме, взехме да го блѣскаме навънъ отъ

затвора и благодарение на стражата можа да спаси живота си. Въ дяръ-бекирския затворъ се поминаха отъ нанесенитѣ имъ рани и отъ изтощение 25 души затворници, които бѣха погребани въ арменскитѣ гробища, кждето презъ арменското възстание сж били погребани изкланитѣ въ града 5,000 души арменци.

Градъ Дяръ-Бекиръ е разположенъ на дѣсния бѣгъ на р. Тигъръ, заобиколенъ съ крепостъ висока 8 м., а дебела 3 м. съ 4 порти римски стилъ. На портитѣ има стража, която заранъ ги отваря, а вечеръ — затваря. Ако нѣкой гражданинъ, излѣзалъ вѣнъ отъ града, закѣснѣе отъ 12 часа по турски вечерята, не бива допусканъ въ него и той трѣбва да прекара цѣлата нощъ вѣнъ на полето. Градътъ е снабденъ съ вода отъ вѣнъ, главно отъ р. Тигъръ. Населението му възлиза на 28 хиляди души, повечето отъ които сж арменци, а останалитѣ сж кюрди и нѣколко кжщи гърци. Търговията е слабо развита, но земедѣлието е много развито и то съставлява главния поминѣкъ на населението. Животътъ е много евтинъ: 100 яйца се продаватъ за 5 гроша; месото е 20 пари оката; млѣкото 10 пари; хлѣбътъ 7 пари; гроздето, овощията и зеленчукътъ по 5—6 пари. Износъ нѣма никакъвъ, понеже градътъ е

далечъ отъ пристанище и нѣма удобни пѣтни съобщения. Жито се ражда въ изобилие: отъ 1 ока се раждатъ 40 оки. Бостанитѣ даватъ изобиленъ плодъ и една любеница достига на тежестъ отъ 70 до 100 оки.

Когато пѣтувахме отъ Халепъ до Дяръ-Бекиръ ни се даваше вмѣсто хлѣбъ арабско бѣло просо, прилично на леща, изкѣлцано въ камении дибечета. То приличаше на ярма, която се дава на добитѣка за храна. Тая ярма се изпичаше въ видъ на мукавена кора съ обемъ 40—50 см. въ окръжностъ и по едно таково парче ни се даваше дажба за 24 часа.

Както споменахме, пѣтуването ни до Дяръ-Бекиръ трая 70 дни. Отъ Битоля потеглихме 323 души, отъ които 121 загинаха, докато стигнемъ до Дяръ-Бекиръ, а именно: на 5 души бѣха прѣснати мозѣцитѣ, 42 съсечени, 48 промушени съ щикъ и 26 умрѣли отъ рани, умора и други изтезания. Съжалявамъ, че не мога да задоволя любопитството на почитаемиѣ си четци да узнаятъ имената на всички 323 заточеници, понеже написаната ми тетрадка съ тѣхнитѣ имена е унищожена отъ домашнитѣ ми въ Прилѣпъ отъ страхъ презъ турския тиранически режимъ.

На 10 април 1904 г. получихме радостното известие, че се дава амнистия на полит. затвор., че сме освободени. На 14 с. м. потеглихме обратно, като между Береджикъ и Урфа отъ страни на пжтя преобърнахме единъ грамаденъ камъкъ и издълбахме съ чукчета, както и написахме на книга, която херметически затворихме и вмъкнахме въ камъка следния надписъ:

„Македонски българи заточеници въ Дияръ-Бекиръ, 1903—1904 год.“ И преобърнахме камъка, като го поставихме на други четири по-малки камъни.

Следъ 54 дни стигнахме благополучно, [безъ да дадемъ ни една жертва, въ нашата мила родина, за свободата на която е тъй благородно да се работи, тъй възвишено да се страда и тъй сладко да се мре!

Триста двайс' и три на брой
ний вървѣхме всички въ строй
къмъ Голгота бѣ ни пжть
съ кръста мжченически въ грѣдь

Въвъ просторитѣ далечъ
Кюрдъ умразенъ съ ятаганъ
готвеше безъ милость съчъ
съ кръвъ въ очитѣ — страшна гань

И единъ следъ другъ до тамъ
кощѣше безъ жалъ, безъ срамъ
стигнахме сто двайс' единъ
клетъ бѣ македонски синъ.

Часть отъ заточеницитѣ

Отъ село Вранче,	Прилепско	12	человѣка
" " Мажулчица	"	6	"
" " Забърчани	"	4	"
" гр. Прилепъ		9	"
" село Цапари, Костурско		14	"
" " Баница, Леринско		4	"

Още стотици книги на дейци родени
в географска област Македонија
може да намерите на:



www.strumski.com

Библиотека „Струмски“
е създадена в памет на
загиналите за Родината.



Voivode Dimiter Madjarov before the remains of two comrades in arms killed in the battle of Ferres